

Bernard Rimé, *Comunicarea socială a emoțiilor*, București : Editura Trei, 2008, 533 p.

Omul, fiindă marcată de dualitate, se află sub impulsul unei lupte permanente survenite între latura rațională și cea emoțională a spiritului său, care poate căpăta uneori proporții conflictuale cu caracter pasional sau dramatic. Această dualitate și antagonie a suscitată cercetarea psihologică de mai multe secole, dar afectul și-a găsit pe deplin locul în prim-planul cercetării științifice în ultima perioadă. Odată cu interesul sporit manifestat asupra fenomenului, dar și grație revigorării cercetării din domeniul psihologiei din ultimele decenii, încercarea de reconciliere a celor doi poli a propulsat conceptul integrator de *inteligență emoțională*. Așadar rivalitatea nu se află doar la nivel personal, ci și în plan științific, astfel încât unii dintre recunoscuții cercetători ai psihologiei sociale susțin superioritatea afectului asupra gândirii (R.B. Zanjoc), în timp ce alții declară drept câștigătoare pasiunea în defavoarea rațiunii (D. Humé).

Bernard Rimé, profesor și cercetător, cofondator al centrului de cercetare „Emoție, cogniție și sănătate”, președinte al *International Society for Research on Emotion*, și-a consacrat întreaga viață cercetării fenomenului emoțional, după cum preciza Serge Moscovici în prefața dedicată acestui studiu de o calitate științifică deosebită.

Cartea psihologului Bernard Rimé, apărută în 2005, rodul unei munci de peste 10 ani, se constituie într-un compendiu bogat documentat științific. Pe parcursul lucrării, ce are în componența sa cinci părți organizate pe capitole optim structurate, autorul supune unei analize pertinente emoția, propagarea emoției în grup, impactul cognitiv și social repercutat de către experiențele emoționale asupra individului.

În prima parte, *Emoție și exprimare*, Bernard Rimé face apel la o scurtă prezentare din perspectivă istorică a teoriilor ce încadrează cronologic conceptul sau se dedică

deslușirii fundamentelor care stau la baza fenomenului emoțional. Prin urmare, psihologul își începe pledoaria cu recunoscuta teorie a lui Charles Darwin, pe care o completează, ulterior, printr-o prezentare critică a teoriilor inițiate de alți psihologi marcanți : *Williams James, (1884), unul dintre pionierii consacrați în studiul emoțiilor, Walter Cannon (1915), fondatorul teoriei homeostatice asupra emoției, John Watson (1919), inițiatorul behaviorismului sau Jean Paul Sartre, părintele abordării fenomenologice a emoției (1939)*. Abordând din punct de vedere teoretic această stare fiziologică și, în același timp, psihică, denumită emoție, Bernard Rimé redă cu simplitate și obiectivitate pleiada teoriilor care stau sub semnul tezelor și curentelor psihologice ce încadrează fenomenul și, nu în ultimul rând, oferă o prezentare evolutivă și o sinteză critică a acestora. În afara unei reușite încadrării teoretice, Bernard Rimé subliniază anumite concretizări conceptuale ce vizează stările emoționale, apelând printre altele, la paralelismul dintre emoție și pasiune, idee valorificată pentru prima dată de Aristotel. În cadrul acestei secțiuni, Bernard Rimé cercetează factorii determinați ca fiind responsabili cu declanșarea stărilor emoționale sau afective, subliniind relația dintre emoție și factorii de mediu, dar și nevoia indivizilor de comunicare a emoțiilor. Teoriile asupra stărilor emoționale au cunoscut diferite evoluții, fiind marcate de diferite curente și, cu toate acestea, o concluzie remarcabilă prezintă emoția ca fiind rezultanta discontinuității apărute la nivelul planului – individ și mediu –, pe parcursul efortului individual de adaptare. Episoadele emoționale sunt percepute, de altfel, ca fiind apanajul confruntării individului în ceea ce privește discrepanța dintre universul nou constituit (obiect, situație, eveniment intervenit la nivelul mediului) cu universul reprezentat (nevoi, dorințe, aspirații născute la nivelul individului) sau a universului reprezentat cu universul constituit.

În finalul primului capitol, autorul validează nevoia de comunicare la orice vârstă și în orice mediu social printr-o analiză

pertinență a concluziilor sugerate de studii ce au avut în vedere comunicarea stărilor emoționale în funcție de diferite criterii: grupe de vârstă și categorii sociale. Al doilea capitol este destinat nevoii individuale intrinseci de a vorbi despre situațiile emoționale.

Cea de a doua parte a lucrării, *Exprimarea emoțiilor: aspecte sociale*, face referire la auditorul comunicării sociale. Individul nu este doar autorul comunicării emoționale, ci poate deveni și receptorul relațiilor emoționale elaborate și difuzate de cei din jur. Receptivitatea auditorilor la comunicarea suferinței pare a fi, conform studiilor, invers proporțională cu disponibilitatea de a relata episoadele emoționale trăite de o persoană. Ascultarea și înțelegerea empatică sunt acte care stau la baza suportului emoțional, susținând fenomenul comunicării sociale, în genere, și pe cel al emoțiilor, în special. Materialul emoțional destinat receptorului este atât de natură verbală – evocări de reacții și comportamente sau comentarii de impresii subiective și obiective, cât și de natură non-verbală – prin constituirea unui flux de manifestări fiziologice: tremurat, transpirații, mimică facială, variații ale semnalului vocal, gesturi, semnale faciale: înroșire, paloare.

Secțiunea consacrată exprimării emoțiilor este dedicată îndeosebi relației dintre comunicator și receptor, legătură ce presupune un grad de intimitate mai ridicat, acest fapt aducând cu sine o anumită notă de confidențialitate a actului comunicat. Cu toate acestea, în cazul în care un individ este în postura de inițiator al procesului de comunicare socială prin relatarea unui episod emoțional, ideea tănuirii este iluzorie. Sintagma „asta rămâne între noi” nu diminuează cu nimic lanțul comunicării evenimentului între membrii aceluiași grup social, rata comunicării episodului depășind pragul de 65%, în condiții reale, și 46%, în condiții experimentale.

Calitatea și nivelul actului comunicațional sunt stabilite, în primul rând, de o serie de factori exogeni și endogeni: cultura, mediul în care se stabilește comunicarea, genul și vârsta celor ce inițiază acest proces.

Bernard Rimé conturează în studiul său dinamica comunicării sociale, ocazie cu care aduce în prim-plan conceptul de *contagiune emoțională*, dar și o serie de teme socioafective: perspectiva stereotipului ce leagă ideea exprimării verbale de cea a descărcării afective, starea numită tulburea emoțională sau conceptul de traumatism emoțional. În același timp, psihologul Bernard Rimé avansează ideea consecințelor mai mult sau mai puțin nefaste determinate de stările emoționale asupra spiritului, acordând atenție efectelor de eliberare favorizate de verbalizarea emoțiilor (Emmanuelle Zech, 2000, *apud* Bernard Rimé. *Comunicarea socială a emoțiilor*. București: Editura Trei, 2008, 298). Nivelul de interes atins de auditori este superior în cazul emoțiilor negative generate de o relatare.

Pe parcursul lucrării, Bernard Rimé prezintă o serie de cercetări consacrate care au vizat stabilirea într-o măsură cât mai exactă a momentului în care se inițiază comunicarea socială între indivizi cu privire la un eveniment emoțional sau au avut menirea de a înainta o analiză factorială a reacțiilor oportune și inoportune survenite la nivelul receptorilor aflați în fața unor relații emoționale și, nu în ultimul rând, de a creiona ipoteza efectelor de eliberare presupuse de verbalizarea emoțiilor. Autorul oferă o analiză pertinentă a acelor studii consacrate impactului psihologic datorat evenimentelor emoționale extreme.

Experiențele emoționale sunt supuse unor matrici sociale. În genere, gândirea socială se inspiră din memorie, din convenție și structuri tradiționale, așadar procesul emoțional este privit ca un proces de ancorare (S. Moscovici, 1976, *apud* Bernard Rimé. *Comunicarea socială a emoțiilor*. București: Editura Trei, 2008, 476) ce leagă universul nou de universurile de sens și de cunoștințele preexistente. Iar studierea manifestărilor emoționale vizează cercetarea impactului oricărui tip de emoție asupra universului imaginat de individ, confluența dintre virtual, universul de așteptări elaborat de individ, și realul: iluziile pozitive ale

indivizilor, constructele cognitive nerealiste sau viziunile iluzorii.

Autorul remarcă interesul acordat de indivizi reevocării experiențelor emoționale, cu efecte în ceea ce privește restaurarea și favorizarea legăturilor sociale dintre emițător și partenerul său (comunicare primară), cât și cu rolul de integrare socială a grupului prin comunicarea secundară și terțiară (comunicare stabilită între membrii unui cerc social mai larg) sau cu scopul de a favoriza instaurarea unei apropieri afective în cazul în care nu au existat alte legături stabilite în prealabil între parteneri.

În afara emoțiilor pozitive, individul este supus, de cele mai multe ori, unor emoții de factură negativă, iar acestea declanșează răspunsuri emoționale de evitare din partea individului, de genul fricii sau anxietății. Reacțiile de frică, anxietate sau chiar de înțelegere apar în condiția în care elementul nou apărut depășește capacitatea de asimilare a individului, iar acesta are tendința de a-l respinge, declanșând la nivel individual diferite sisteme de apărare.

Emoția reprezintă o stare paradoxală care continuă să sucte interesul, atât din perspectiva cercetării științifice, dar și la nivelul individului care a trăit un atare episod, având calitatea de a suscita uimire. Experiențele emoționale, fie ele traumatice sau doar paradoxale (care stârnesc uimire) au menirea de a fi creatoare și purtătoare de sens. Individul, de cele mai multe ori, se află pentru o perioadă mai lungă sub influența experiențelor emoționale trăite, iar simpla amintire a acestora conferă posibilitatea de generare a unor noi experiențe emoționale cu noi valențe pentru individ.

Cea de-a treia parte a lucrării este consacrată experiențelor emoționale negative, în acest context fiind abordate experiențele emoționale ținute secret. Cazuistica a arătat faptul că la originea experiențelor emoționale tănuite stau cu precădere stări psihofiziologice precum rușinea sau culpabilitatea. Păstrarea secretelor aduce o contribuție importantă cu consecințe directe privind menținerea legăturilor sociale între indivizi, având,

în același timp, scopul de a îndepărta amenințările care ar putea zguduia stabilitatea acestora.

Partea a patra este dedicată traumatismelor emoționale resimțite de individ, fapt ce-i oferă autorului posibilitatea de a analiza impactul evenimentelor sociale extreme asupra ființelor umane. O bogată documentație științifică are ca temă *stresul post-traumatic* (cauzat îndeosebi de cutremure, războaie, epidemii), ceea ce denotă vulnerabilitatea psihologică a ființei umane. Evenimentele pot determina tulburări emoționale, iar teama față de aceste tulburări este surmontată cu ajutorul unor „ziduri morale” sau credința în *fortuna*, destinul favorabil, și *virtus*, robustețea morală, prin care indivizii ce aparțin îndeosebi culturii occidentale înfruntă evenimentele nedorite.

În ultima parte a lucrării, Bernard Rimé se oprește asupra emoției ca o lecție în sine, ca o stare apriorică, care are valoarea unei experiențe pentru individ. Autorul vorbește și de consecințele experiențelor emoționale, sugerând un tablou socioafectiv care are menirea de a înlesni declanșarea experiențelor emoționale, oferind, în același timp, și o vizualizare a condițiilor care facilitează resorbția impactului emoțional.

Psihologul Bernard Rimé explică faptul că, în ciuda disconfortului resimțit de receptor, prin procesele de trezire și retrăire a emoțiilor negative, inițierea unui act de comunicare cu rol declanșator la nivelul afectului, dă naștere unei dinamici socioafective, prin starea emoțională indusă partenerului care va avea, datorită emoției la care este supus, manifestări de reconfortare, valide și suport vizavi de inițiatorul procesului, ceea ce denotă virtuți terapeutice în privința restabilirii armoniei emoționale.

În finalul lucrării, autorul reface traseul momentelor inițiale declanșării emoțiilor, decelând procesarea cognitiv-simbolică la nivelul experiențelor emoționale din primele clipe de viață ale nou-născutului, la ceea ce reprezintă emoțiile pentru viața socială și colectivitate. Convergența spre reprezentări comune a indivizilor, substratul comun de imagini și semnificații, întregul univers

simbolic, ceea ce denumim aria reprezentărilor sociale, conduc ineluctabil către ideea schimbărilor emoționale între indivizi.

Procesul emoțional este văzut ca un proces de tranziție, o stare de fapt care antrenează proceduri automate de adaptare la nivel individual, iar comunicarea emoțiilor acționează sistemele de adaptare individuale, conducând la o mai bună surmontare a situațiilor critice de viață.

Nicoleta Uțiță

James Ferguson, *Expectations of Modernity: Myths and Meanings of Urban Life on the Zambian Copperbelt*, University of California Press, 1999, 326 p.

Using Icons as an Iconoclast

The anthropological inquiry has been hauntingly followed by the idea of the modern in several differently configured narratives even since its inception. This issue is one which the anthropological theory and practice of the latest decades has been actively involved with. James Ferguson's *Expectations of Modernity*, an ingenious and comprehensive choice of a title, is such an inquiry. The author engages in de-mystifying 'modernization' and 'urbanization' (alongside their underlying teleological metanarratives) by providing the reader with a grassroots understanding of the meanings and predicaments of miners who struggle to make sense of their lifeworlds in a context of economic decline. He takes up such a task in Zambia's Copperbelt, a place which, as he notes, used to function as „the icon of African development and modernization” (p. 24) in various imaginaries – from scholarly ones to those of policy makers.

As Ferguson draws the context of his inquiry by describing the economic decline that Zambia started going through in the late 1970s, the reader becomes aware that

Ferguson's aim reaches beyond the classical community study. The Copperbelt in Zambia at that time was tightly connected to the global economy, and its intrinsic inequalities, determined by such mechanisms as „the decline of buying power of Zambia's copper on the world market” (p.7), the country's external debt, and the pressures of neoliberal „structural adjustment” of international bodies. The governmentally-inflicted decrease in urban living standards, in trying to cope with the decline, entailed a downturn in people's life to the point that „old linearities seem[ed] strangely reversed” (p.11). Specifically, the progress and improvement that modernity narratives promise were rather identified as „counter-urbanization”, „de-industrialization” and „de-Zambianization”. Such a situation, sadly and painfully experienced by Ferguson himself, made the author focus not only on how the economic decline affected people's actions and understandings of their lives, but also prompted him to center his inquiry on the experiences of „decline, confusion, fear, and suffering” of people.

Ferguson proceeds with delineating his main argument by pointing to the double mystique of modernization (p.13-15): that of the social sciences and that of the lived experience of Zambians. He makes use of the ambiguity of the concept of myth to refer both to the popular and to the scholarly uses of it. In the former, the myth is considered to be „a factually inaccurate version of things that has come to be widely believed” (p.13), whilst the academics study myths by focusing on the social function that they have, through which they settle „fundamental categories and meanings for the organization and interpretation of experience” (p.14). While the latter are critically scrutinized, Ferguson argues that in their popular usage the concepts pertaining to the narrative of modernization still shape people's „experiences and interpretations of their lives” (p.14), even if in an altered form marked by incredulity. Therefore, by concentrating on how people make sense of their experience in the circumstances of a declining